

6. Тимченко О.В. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців освіти. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5548

REFERENCES

1. The concept of "Nova Ukrainian school." URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. The concept of media marketing in Ukraine (new edition). URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontsepsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/>
3. Gromadyanska sanctuary. 3 D Democracy: thought, dbemo, dimo: methodical compilation to the course of large-scale education for the 10th class of mortgages in the middle of the world. Light information, mass media and media literacy: Part 5. - 2018. -- 52 p.
4. Winter. Zbirnik articles of the Fourth International Science-Methodical Conference "Practical Media Literacy: International and Ukrainian Prospects." Kyiv, 2016.S. 28-35.
5. Koropatnik M. Literacy of the "Gutenberg galaxy" to the "global village": the basic ambush and the wiki of informational suspension, but also the active integration of the informal sanctuary. 2016
6. Timchenko OV Form of informational and digital competence Maybach fahivtsiv sviti. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5548

УДК 37.2.894

Ігор Коляда,
доктор історичних наук, професор,
історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова,
Сокур Богдан,
студент історичного факультету НПУ імені М. П. Драгоманова.
м. Київ, Україна

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (на прикладі теми «Війна на Сході України у працях іноземних журналістів»)

У статті проаналізовано основні теоретико – дидактичні підходи, що склалися у вітчизняній методичній науці по організації навчально-пізнавальної діяльності на уроках історії України при використанні практичного методу навчання, зокрема організації роботи з документальними джерелами. Авторами на прикладі конкретної теми розкрито форми, прийоми, засоби формування практичних компетентностей у здобувачів освітніх послуг у старшій школі при вивченні актуальної теми з новітньої історії України

Ключові слова: практичний метод, документальні джерела, медіаграмотність, практичні компетентності.

Ігор Коляда, Сокур Богдан. Методика использования документов при изучении истории Украины (на примере темы «война на востоке Украины в трудах иностранных журналистов»).

В статье проанализированы основные теоретико - дидактические подходы, которые сложились в отечественной методической науке по организации учебно-познавательной деятельности на уроках истории Украины при использовании практического метода обучения, в частности организации работы с документальными источниками. Авторами на примере конкретной темы раскрыты формы, приемы, средства формирования практических компетенций у соискателей образовательных услуг в старшей школе при изучении актуальной темы по новейшей истории Украины

Ключевые слова: практический метод, документальные источники, медиаграмотность, практические компетентности.

Igor Kolyada, Sokur Bogdan. Methods of using documents in the study of the history of Ukraine (on the example of the theme "war in the east of Ukraine in the works of foreign journalists").

The article analyzes the main theoretical and didactic approaches that have developed in the domestic methodological science on the organization of educational and cognitive activities in the lessons of the history of Ukraine using the practical teaching method, in particular, the organization of work with documentary sources. The authors on the example of a specific topic disclosed forms, techniques, means of forming practical competencies among applicants for educational services in high school while studying a relevant topic on the recent history of Ukraine

Key words: practical method, documentary sources, media literacy, practical competence.

Україна увійшла в ХХІ століття як держава, що переживає кардинальні трансформації в усіх галузях суспільного життя: в економічній, політичній, соціальній та культурній. Докорінно змінюються уявлення української спільноти щодо ролі кожного її члена у цих процесах. Актуалізується питання про формування особистості в нових історичних умовах буття. Шкільна освіта, яка є невід'ємною частиною суспільної організації, яка переживає добу перетворень та докорінного реформування у процесі становлення «Нової української школи», покликана відіграти провідні роль при вирішенні посталих модерних проблем. Крім того,

зважаючи на те, що в Україні вже шостий рік поспіль триває війна атипового, гібридного характеру, яка забрала життя тисяч українських воїнів, добровольців, мирних жителів, що ускладнюється особливою правовою і суспільно - політичною ситуацією на Сході України, при якій ні українська влада, ні, європейський політичний істеблішмент офіційно не наважуються проголосити це збройне протистояння україно-російською війною, зростає необхідність формування медійної грамотності серед молодого покоління українців, яким доведеться жити і творити у нових реаліях інформаційного суспільства – подальшої інтеграції до євроспільноти. Сучасна тенденція практично безмежного розширення інформаційного простору, численних інтерпретацій і оцінок минулого вимагають від учителя історії України нових підходів до способів опрацювання, аналізу здобувачами освітніх послуг історичної інформації. Практичний аспект оволодіння знаннями, самостійність, розвиток творчого мислення, критична освіченість є актуальними в процесі формування компетентностей особистості сучасного суспільства. Однією з важливих цілей навчання історії України в закладах загальної середньої освіти є формування історичного мислення, яке, за визначенням І. Лернера, Н. Запорожець, С. Терно, являє собою єдність історичних і методологічних знань, способів розумових дій та установок особистості на їх застосування в пізнанні та осмисленні конкретних історичних фактів, явищ і процесів. Щоб розвивати історичне мислення, необхідно залучати здобувачів освітніх послуг до діяльності, яка потребує застосування принципів та методів історичного пізнання. Саме тому є актуальним подальше дослідження методичних технологій використання документа у процесі навчання історії України (на прикладі теми «Війна на Сході України у працях іноземних журналістів»).

Питання методики використання історичних документів на уроках історії завжди були об'єктом досліджень учених фахівців: О.Пометун [11], В.Мисана [8], О.Степаніщева [12], Л.Задорожньої [3,4,5], Т.Ковбасюк [6] та інших. Зокрема, кандидат педагогічних наук Л.Задорожна у своїй роботі наголошує, що школярі мають розуміти природу і сутність наукових історичних знань, критично сприймати інтерпретації історичного процесу, бути здатними дати його власне бачення та аргументоване тлумачення крізь призму тієї інформації, яка міститься в історичному документі [2, с. 36]. Інша науковець Т.Ковбасюк вважає, що головною методичною умовою побудови організації навчання історії з цілеспрямованим та систематичним використанням писемних історичних джерел є поетапне оволодіння учнями вмінь працювати з документами [6, с. 186].

Ще в 1863 р. відомий методист професор М. Стасюлевич висловив думку, що для історичної освіти учнів набагато більше значення має їхнє безпосереднє знайомство із джерелами історичного знання (документами), ніж робота з підручником. Він запропонував вести заняття із застосуванням реального методу, заснованого на роботі з першоджерелами. З цією метою М. Стасюлевич склав і опублікував три томи хрестоматії «Історія середніх віків у творах її письменників і дослідженнях новітніх учених» [11, с. 45]. Російський методист К. Умбрашко пропонує свою методику роботи з документами для розвитку творчого мислення учнів. У результаті аналізу документа у свідомості учнів формуються історичні поняття. Вони «не повинні засвоюватися як готові знання; вони виникають у свідомості учнів у результаті логічного виведення чи побудови». Відмовляючись від застосування шкільного підручника в процесі навчання, автор цієї методики підбирає за курсом історії систему документів, що характеризують історичну епоху, подію, явище чи процес. Потім виокремлює яку - небудь проблему. Документи дозволяють виявити суперечливість позицій конкретних осіб, що викликає в учнів потребу вирішити проблему, а це допомагає усвідомити сутність явищ і процесів. Ефективним є порівняння документів, що висвітлюють одну подію з різних позицій. У цьому випадку учні визначають, чим відрізняється опис події у різних авторів [8, с. 19].

Невід'ємною складовою при вивченні проблем війни на Сході України є праці методологічного характеру, які містять значну кількість історичних документів, серед яких варто виділити книгу Василя Ткаченка «Росія: ідентичність агресора» (2016) [15]. Фактично це є одна з перших спроб у вітчизняній гуманітаристиці розкрити агресивну сутність «путінізму», його соціальні та ідейні витоки, простежити еволюцію політики Кремля від ідеї європейського вибору до євразійства. Центральний мотив книги — агресивна сутність «путінізму», його соціальні та ідейні витоки, еволюція від ідеї європейського вибору до євразійства, плекання психотипу «совка» як соціального агента системи російської влади, дискредитація нового світового порядку і нав'язування «іншого світу». У ній також висвітлено агресивну сутність ідеологічної війни Росії проти України, практику масового цинізму, моральної деградації і зневаги до загальнолюдських цінностей [15]. Не меншою глибиною аналізу історичних та сучасних причин виникнення війни на Сході України відзначений науковий доробок запорізьких істориків Федора та Галини Турченків «Проект Новоросія (1764–2014)». Автори 7 розглядають обставини появи в 1764 р. Російського імперського проекту «Новоросія» і спроби його реалізації царським режимом, Тимчасовим урядом 1917 р., радянською владою і сучасною Росією. В контексті цього проекту простежується 250-річна еволюція українсько-російських відносин. Наводяться історичні факти, статистичні і картографічні матеріали, характеризуються особливості і спільні риси політики різних російських режимів щодо України. Значна увага приділяється політиці радянського і сучасного російського режиму щодо Півдня і Сходу України, аналізуються витоки і особливості новітньої російсько-української війни. Для всіх, хто прагне осмислити події останніх років в Україні і спрогнозувати їх можливий розвиток [16].

Сучасний урок історії не можливо уявити без застосування різних видів джерел. Завдання вчителя у цьому процесі полягає у тому, щоб дати учням можливість доторкнутися до першоджерела, наблизити їх до минулого, дати їм відчуття в ньому пульс історії, дух епохи, створити яскраві образи минулого, що запам'ятовуються мимовільно. Документальний матеріал є одним із засобів, що сприяє засвоєнню найважливіших фактів, понять, закономірностей суспільного розвитку.

Таким чином, на наш погляд, кожен вчитель має залучити до процесу навчання документи різних за видами, характером та поглядами їх авторів на історичний процес та виробити свій зразок алгоритму для роботи з писемними джерелами (нормативно правовими актами, мемуарами, періодикою тощо), що стане у допомозі школярам.

На думку більшості фахівців головною метою при вивченні історичних документів має стати оволодіння учнями вміннями працювати з ними. Зокрема, експерти Ради Європи вважають, що найважливішими вміннями є: вміння аналізувати різні свідчення, документи, джерела, враховувати їх особливості, здобуваючи інформацію; вміння точно формулювати змістовні запитання й, відповідаючи на них, робити коректні й зважені умовиводи; вміння чітко й переконливо висловлювати свої думки в усній і письмовій формах; вміння оцінювати думки інших, виявляти розбіжності в не однакових судженнях, позиціях; вміння помічати дезінформацію й прояви упередженості в судженнях та не піддаватися впливу тенденційної інформації [2, с. 5].

За допомогою документа реалізується принцип наочності в навчанні історії. Документ робить розповідь учителя живаюю і яскравою, а висновки більш переконливими. Значимість документа також у тім, що він сприяє конкретизації історичного матеріалу, створенню яскравих образів і картин минулого, створює відчуття духу епохи, що сприяє формуванню в учасників освітнього процесу інтересу до історії України. Залучення нових фактів дозволяє їм відчуття дух епохи. При роботі з документами в учнів активізуються процеси мислення й уяви, що сприяє більш плідному засвоєнню історичних знань і розвитку історичної свідомості. У здобувачів освітніх послуг формуються уміння навчальної роботи: читати документи, аналізувати і визначати важливу інформацію, міркувати, оцінювати значення документів минулого і сьогодення. На уроках здобувачі освітніх послуг довідаються про значимість документів для історичної науки, бачать у них варто діяльності людей, які жили у минулому. Провідний сучасний європейський методист Р. Страдлінг визначає такі функціональні можливості історичного документа, як засобу навчання: ретельно відібрані першоджерела можуть допомогти оживити історію для багатьох учнів, оскільки вони розповідають про особистий життєвий досвід, розумові процеси і турботи людей, що прямо чи опосередковано пов'язані з подіями, що вони вивчають; у підручниках події завжди описуються заради накопичення фактів. У поєднанні з необхідністю подавати короткий виклад подій минулого, учням часто пропонується розповідь, в якій люди, від яких залежало рішення, виглядають переконаними у своїй правоті, а результати подій неминучими. Письмові свідчення минулого (дипломатичні депеші чи протоколи нарад, листи чи щоденникові записи) часто допомагають висвітлити процес прийняття рішення (під тиском, при наявності неповної і суперечливої інформації) в реальному часі; при безпосередній роботі з письмовими джерелами здобувачі освітніх послуг мають застосовувати основні історичні поняття, задавати питання, аналізувати і пояснювати зміст інформації, робити висновки і власні висновки, які вони потім можуть перевірити з іншими способами їх тлумачення; первинні джерела надають здобувачам освітніх послуг можливість відчуття себе в ролі персоналій минулого, безпосередньо пов'язаних з подіями, що вивчаються; опрацювання первинних письмових джерел розкриває перед здобувачами освітніх послуг різні погляди на окрему історичну подію чи процес, а також надає можливість порівняти тексти, написані в той час учасниками, очевидцями і коментаторами, з текстами, складеними істориками згодом; звернення до різних письмових джерел, особливо першоджерел, також дозволяє здобувачам освітніх послуг перевірити висновки і пояснення, викладені в підручниках, викладачами чи засобами масової інформації [13, с. 56].

У більшості випадків регулярно використання першоджерел поряд з підручниками й іншими навчально-методичними матеріалами сприяє надбанню «звички» перехресної перевірки фактів і їхніх тлумачень; вивчення письмових свідчень у хронологічній послідовності виробляє «звичку» до критичного аналізу того, як кожен новий елемент інформації підтверджує чи заперечує інформацію й її тлумачення, хронологічно викладені в інших документах. Це не просто частина процесу ознайомлення здобувачів освітніх послуг з практичним методом навчання історії України, але це також є способом подальшого розвитку їх здібностей міркувати, вміння осмислювати, аналітичних навичок, що, у свою чергу, сприяє формуванню рис громадянськості. Сьогодні в методиці навчання історії України історичні документи поділяють на первинні і вторинні джерела. Під первинними джерелами розуміються неопрацьовані свідчення очевидців подій та їх учасників, а вторинними джерелами опис і міркування істориків, журналістів, коментаторів і оглядачів з приводу історичних подій. На практиці відмінності між первинними і вторинними джерелами часто залежать від того, наскільки близько автор документа був до описуваних подій чи написаний його виклад під час чи після події, а також від мотивів автора. Наприклад, автобіографія політика чи воєначальника, революційного лідера може вважатися первинним джерелом, що відбиває події, у яких брала участь ця людина. З іншого боку, якщо автобіографія була написана пізніше й в основному з метою самовиправдання, вона може розглядатися учнями як вторинне і, можливо, ненадійне джерело. Однак незалежно від того, чи є джерело первинним,

вторинним чи поєднанням перших двох, необхідно застосовувати наукові методи оцінки. Насамперед, необхідно отримати відповідь на такі запитання: хто автор документу і чому; наскільки можна довіряти авторові, чи є текст тенденційним, тобто чи є в ньому явні ознаки упередженості чи перекоханості; для кого був написаний документ і чому; звідки надійшла інформація і яким чином була отримана; чи співпадає вона з іншими документами з того ж питання? [11, с. 49.]

Методисти вважають, що документ, відібраний для уроку повинен: відповідати цілям і завданням навчання історії України; відображати основні, найбільш типові факти і події епохи; бути органічно пов'язаним із програмним матеріалом, сприяти актуалізації історичних знань, щоб можна було запропонувати учням пізнавальні питання і завдання; бути доступним учням за змістом й обсягом; бути цікавим; містити побутові і сюжетні подробиці, що дозволяють диференціювати навчання, конкретизувати уявлення учнів про ті чи інші події, явища, процеси; здійснювати на них певний емоційний вплив; мати літературні і наукові достоїнства, достатню інформативність для розвитку пізнавальної самостійності і зацікавленості, удосконалення прийомів розумової діяльності [2, с. 42]. На уроках історії України документи можуть використовуватися як учителями, так і здобувачами освітніх послуг. Підготовка вчителя до використання джерел на уроці передбачає їх попередній добір і педагогічну обробку. Чим більше дидактично адаптованим є документ, тим легше він сприймається здобувачами освітніх послуг і тим менше труднощів виникає у самостійній роботі. Дидактично обробити документ це означає відібрати зміст, використовуваний на уроці; у разі потреби видозмінити документ, не торкаючись його сутності, не допускаючи тенденційних вилучень та зберігаючи особливості стилю автора; пояснити нові для ученикам освітнього процесу терміни і поняття; розробити завдання для них щодо тексту джерела. На уроці учитель: переказує документ, якщо він складний для здобувачів освітніх послуг; наводить короткі цитати без посилання чи з посиланням на документ (щоб підсилити доказовість своєї розповіді); цитує і розбирає витяги з документів для конкретизації своєї розповіді, додання їй емоційності і переконливості. Щоб оживити розповідь, він використовує пряму мову, дає характеристику особистості. Робота здобувачів освітніх послуг з документом, поступово ускладнюється з урахуванням їх віку і пізнавальних можливостей, а також рівня підготовленості. У 5-6 класах використовується найбільш простий матеріал описового й описового характеру; обсяг його не перевищує 10-15 рядків; у 7-8 класах зростає кількість аналізованих господарських і нормативно-правових документів; у 9 класі все ширше використовуються політичні, програмні документи. Навчання роботі з документом включає такі етапи: 1) учитель дає зразок розбору документа; 2) учні аналізують документ під керівництвом учителя; 3) працюють під керівництвом учителя і самостійно; 4) самостійно вивчають документ у класі і вдома. Вчитель на уроці знайомить з документом, пояснює суть завдання. Вдома здобувачі освітніх послуг готують повідомлення, описи на основі документа, тексту й ілюстрації підручника, твори, есе та ін. Звичайно, для самостійної роботи необхідно, щоб текст документа був у кожного учасника освітнього процесу. Робота з документами також включає: читання і переказ документа і складання плану; пояснювальне читання з попередньою і заключною бесідою; самостійний розбір документа і відповіді на запитання до нього; порівняльне зіставлення двох документів, що доповнюють один одного і характеризують одну і ту саму подію; надають критичну оцінку документа. При цьому здобувачі освітніх послуг визначають його логічно завершені частини, головні ідеї, вчать знаходити докази того чи іншого положення. Вчитель пропонує «прочитати, що сказано про це в документі», «навести цитату з документа, де сказано про це», «довести на основі тексту документа», «підтвердити свою думку документом» та ін. Перш ніж звернутися до документа на уроці, вчитель дає його коротку характеристику; зазначаючи, коли і ким він складений, з якою метою; про що можна довідатися з цього документа.

Наприклад, приступаючи до ознайомлення з процесом урегулювання збройного конфлікту у результаті перших Мінських угод, учитель відзначає, що ця угода була поетапною, що перемир'я було оголошене одночасно з попередженням про введення з 8 вересня чергової хвилі санкцій коаліції світових держав проти Росії, якщо вона не припинить агресію [15, с.180], та призупиненням партнерства НАТО з Росією. Далі вчитель пропонує переглянути протоколу, який було ухвалено за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи підписаний представниками ОБСЄ, України та РФ, опублікований на сайті ОБСЄ у ніч на 7 вересня: «Забезпечити негайне двостороннє припинення застосування зброї. Забезпечити моніторинг та верифікацію з боку ОБСЄ режиму незастосування зброї. Здійснити децентралізацію влади, зокрема через ухвалення Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» (Закон про особливий статус). Забезпечити постійний моніторинг на російсько-українському державному кордоні та верифікацію з боку ОБСЄ зі створенням зони безпеки в прикордонних районах України та Російської Федерації. Негайно звільнити всіх заручників і незаконно утримуваних осіб. Ухвалити закон про недопущення переслідування і покарання осіб у зв'язку з подіями, які відбулися в окремих районах Донецької та Луганської областей України. Продовжити інклюзивний загальнонаціональний діалог. Вжити заходів для поліпшення гуманітарної ситуації на Донбасі. Забезпечити проведення дострокових місцевих виборів відповідно до Закону України «Про тимчасовий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» (Закон про особливий статус). Вивести незаконні збройні формування, військову техніку, а також бойовиків і найманців з території України. Ухвалити програму економічного відродження Донбасу і відновлення життєдіяльності регіону. Надати гарантії особистої безпеки для учасників

консультацій» [15, с. 183]. Учні читають документ по окремих частинах, а вчитель пояснює незвичні вирази і фрази, задає запитання для перевірки ступеня розуміння змісту: про що говориться в уривку? Як ви розумієте зміст цього речення? Наступним етапом роботи з цим документом є вибір учнями найважливіших пунктів, що характеризують, розкривають відібрані ними поняття. Далі здобувачам освітніх послуг можуть бути запропоновані такі запитання: 1. Що таке «Мінські угоди»? 2. У чому полягає відмінність трактування цього документу українськими та іноземними журналістами? Чому? 3. Хто працював над розробкою документів? 4. Яке становище окупованих територій України визначено цим документом. 5. Зробіть висновок на підставі підписання Мінських угод та їх реалізації. Завершальним етапом виступає робота у групах, в яких здійснюється повторне читання і розбір окремих частин документа та відповідь на питання своїх колег. Відповіді здобувачів освітніх послуг при презентації результатів групової роботи мають бути повними і вичерпними, а висновки підтверджені посиланнями на документ. Для формування повної історичної картини, вчитель також пропонує охарактеризувати лист В. Путіна П. Порошенку з картою, який вже 23 січня 2015р. був опублікований журналістами з копією меморандуму зі словами «Додаток: Лінія розмежування сторін із прив'язкою до місцевості» та опублікований сам додаток. Крім того вчитель зазначає, що додаток являє собою таблицю з переліком населених пунктів, через які має проходити лінія розмежування, а також їхні точні географічні координати. У листі Путін по суті пропонує вважати лінією розмежування фактичну лінію зіткнення, а на карті зображена ця лінія по версії Путіна станом на 13 січня 2015. Зміст листа Путіна без карти ще 18 січня опублікували численні російські ЗМІ. У березні 2015 р. Верховна Рада прийняла постанову «Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування» з переліком населених пунктів, через які має проходити лінія розмежування, а також їхні точні географічні координати. Перелік координат ідентичний на перелік з додатку до меморандуму [17]. Безпосереднім засобом наочності є витяги статей з іноземних періодичних видань, наприклад New York Times зі статтею «Як живе Донбас під час "нудної" війни», що дозволяє учням емпіричним шляхом підтвердити різноплановість думок іноземних та українських журналістів. Важким історичним документом є статистичні дані ООН про кількість жертв на Донбасі, що створює уявлення в учнів про масштабність конфлікту на Сході України. На уроках історії України необхідно створити умови для формування уявлень про відмінність документальних історичних джерел від літературних творів, пісень, сказань і оповідань, що особливо актуалізується при вивченні теми «Війна на Сході України у працях іноземних журналістів», оскільки журналістика безпосередньо намагається наблизитись до об'єктивності, не завжди здатна її досягнути. Тому саме робота з історичними документами допомагає забезпечити об'єктивності на одну з найбільш ангажованих сфер людської діяльності – журналістику. Російські ЗМІ та робота інших журналістів опиняється під особливою увагою на тлі анексії Москвою Криму та підтримки офіційним Кремлем сепаратистів на сході України. Російське телебачення часто звинувачують у тому, що воно виконує роль пропаганди інструменту. Коментуючи проблеми у роботі журналістів, міжнародний редактор британського журналу Economist Едвард Лукас сказав Радіо Свобода, що використання ЗМІ і журналістів як зброї в інформаційній війні не є явищем унікальним для українсько-російського конфлікту. Особливі складнощі постають для тих репортерів, які перебувають на місці бойових дій за сприяння збройних сил однієї зі сторін конфлікту. Виконавчий директор правозахисної організації Index on Censorship Джоді Гінсберг вважає, що навіть у таких умовах можливо досягти об'єктивності. «У Британії та в інших країнах є чимало дискусій щодо роботи журналістів, яким створюють умови для роботи армія чи інші збройні формування у зонах конфліктів. Очевидно, що такі репортери мають доступ до інформації лише з одного боку.

Отже, питання повертається до відповідальності мовника – телеканалу або радіостанції, наприклад, щоб домогтися подачі повної інформації про події. Можна мати доступ, наприклад, до військовополонених супротивника, але канал, наприклад, повинен забезпечити інформацію і від протилежної сторони», – вважає Джоді Гінсберг [1].

Таким чином, роль документів і завдань, що до них, полягає у формуванні умінь виявити протиріччя в навчальному матеріалі. Завдання розробляються на різних рівнях складності з урахуванням пізнавальних можливостей здобувачів освітніх послуг, коли головною метою при вивченні історичних документів є процес оволодіння вміннями працювати з різними джерелами інформації, який здійснюється поетапно та під керівництвом вчителя. Разом з тим, варто дотримуватися принципів логічності та послідовності, щоб сформувані вміння працювати з документом. Для реалізації вищезазначеного вчитель має розробити оптимальний алгоритм аналізу текстового джерела, враховуючи вікові особливості та рівень підготовленості учасників освітнього процесу до такого виду діяльності. Сучасні науковці пропонують різні приклади побудови етапності у дослідженні історичних джерел на уроках історії України. Зазначена схема зводиться до такого: візуальне ознайомлення з джерелом, вилучення інформації, її інтерпретація. У цілому проблеми використання на уроках історії України документальних джерел у гуманітарних класах на сучасному етапі розвитку шкільної освіти набувають особливої значення та потребують подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1..New York Times: як живе Донбас під час "нудної" війни [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу:<https://www.bbc.com/ukrainian/press-review-44277304>

2. Власов В. Роль підручника у формуванні вмінь працювати з історичним джерелом / В. Власов // Історія в школах України. – 2009. – № 6. – С. 3–9.
3. Задорожна Л. Діалектичний метод роботи з історичним документом // Рідна школа. – 2002. – № 12. – С. 41–43.
4. Задорожна Л. Історичні документи як основа побудови пізнавальних завдань // Історія в школах України. – 2002. – № 2. – С. 35–39.
5. Задорожна Л. Термін “історичний документ” як дослідницька проблема // Рідна школа. – 2003. – № 7. – С. 25–26.
6. Ковбасюк Т. Навчальні функції історичних документів // Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць. – Кривий Ріг: КДПУ, 2004. – Вип. 7. – С. 179–190.
7. Коляда І. АТО: Іловайська наступальна операція передумови, хід, наслідки (6 серпня–3 вересня 2014 року): дали буре / І. Коляда, О. Кирієнко // Історія в школі : Науково-методичний журнал для вчителів. 2016. N 5/6. С. 10–17.
8. Мисан В. Писемні джерела на уроках історії. 5–11 класи / В. О. Мисан. – К. : Шкільний світ, 2009. – 99с.
9. Моргун І. А. Формування соціальної компетентності учнів через вивчення історії. // Історія України. – 2006. – № 2. – С. 17–21.
10. Мороз П. Проблемне навчання та дослідницькі методи на уроках історії. // Історія в школах України. – 200. № 10. – С. 16–17.
11. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – Київ : Генеза, 2005. – 328 с.
12. Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2015 року № 252-VIII «Про визначення окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, в яких запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування» [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252VIII>
13. Степаніщев А. Методика преподавания и изучения истории: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений: В 2 ч. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – Ч. 1. – 304 с.
14. Страдлінг Р. Викладання історії Європи ХХ століття. – Б. м.: Видавництво Ради Європи, Б. р. – С. 108.
15. Терно С. Історичне мислення: як його розвивати? // Історія в школах України. – 2007. № 5. – С. 8–12.
16. Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора : монографія / Василь Ткаченко. — К. : ВЦ «Академія», 2016. — 256 с.
17. Турченко Г., Турченко Ф. Проект "Новоросія": 1764–2014. Ювілей на крові / Наук. ред. Ф. Г. Турченко. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – 116 с.

REFERENCES

1. The New York Times: How Live Donbas is the hour of "tedious" wii [Electronic resource]: [Website]. - Access mode: <https://www.bbc.com/ukrainian/press-review-44277304>
2. V. Vlasov. The role of the handcuff in the form of higher education with historical dzherel / V. Vlasov // History in Ukrainian schools. - 2009. - No. 6. - S. 3–9.
3. Zadorozhna L. The dialectical method of robots with historical documents // School. - 2002. - No. 12. - S. 41 - 43.
4. Zadorozhna L. Historical documents as the basis for encouraging educational achievements // History in Ukrainian schools. - 2002. - No. 2. - S. 35 - 39.
5. Zadorozhna L. Termin “historical document” as an issue // The school. - 2003. - No. 7. - S. 25 - 26.
6. Kovbasyuk T. Navalny funktsii istorichnykh dokumentiv // Pedagogy of food and secondary schools: Зб. sciences. prats. - Kriviy Rig: KDPU, 2004. - VIP. 7. - S. 179 - 190.
7. Kolyada I. Anti-terrorist operation: Іловайська offensive operations change their minds, id, add-ons (6 sickle 3 Sunday 2014 year): dali bude / I. Kolyada, O. Kirinko // History in Schools: The Science and Methodology Magazine for readers. 2016. N 5/6. S. 10–17
8. Misan V. Letters of Dzherela at the lessons of history. 5–11 classes / V. O. Misan. - K.: Shkilniy svit, 2009. .99с.
9. Morgun I. A. Formuvannya social competencies of scientists through the history of history. // History of Ukraine. - 2006. - No. 2. - S. 17–21.
10. Frost P. Problems and pre-docs methodology at the lessons of history. // History in Ukrainian schools. - 200. No. 10. - S. 16–17.
11. Pometun O. Methodology of introducing history in schools / O. I. Pometun, G. O. Freiman. - Kyiv: Genesis, 2005. - 328 p.
12. The Decree of the Supreme Sovereign of Ukraine was issued on October 17, 2015, to Rock No. 252-VIII “On the designation of the district, city, village and village of the Donetsk and Lugansk regions, a special procedure for automatic self-determination is available” [Electronic resource]. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-VIII>
13. Stepanishchev A. Methods of teaching and studying history: Textbook. allowance for students. higher textbook. institutions: In 2 hours. - M.: Humanity. ed. VLADOS Center, 2002. - Part 1. - 304 p.
14. Stradling R. Vikladannya istorii Europe in the twentieth table. B. M. : Vidavnitstvo for the sake of Europe, B. R. S. 108.

15. Terno S. Historically Miscellaneous: How Can I Develop? // History in Ukrainian schools. - 2007. No. 5. - С.8-12.
16. Tkachenko V. Rosiya: Identity of the aggressor: monograph / Vasil Tkachenko. - K.: Academicia Exhibition Center, 2016. - 256 p.
17. Turchenko G., Turchenko F. Project "Novorosiya": 1764–2014. Yuvile on the blood / Hayk. ed. F. G. Turchenko. - Zaporizhzhia: ZNU, 2014. -- 116 p

УДК 378.147

Тодосійчук Вікторія,
Інформаційно-методичний центр управління освіти і науки
Сумської міської ради,
Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 7 імені Максима Савченка,
м.Суми, Україна

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГА В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ ШЛЯХОМ УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

У статті проаналізовано процес становлення та розвитку професійної компетентності педагогів, визначено особливості методичної роботи в умовах реформування освітньої галузі з педагогами різних вікових категорій та різного рівня підготовки. Значна увага приділена розгляду питання вивчення, впровадження та поширення передового педагогічного досвіду як однієї з важливих форм роботи з освітянами в процесі формування їх професійних якостей.

Ключові слова: професійна компетентність, передовий педагогічний досвід, педагогічна майстерність, самоосвіта.

Тодосійчук В.Н. Развитие профессиональных компетентностей педагога в условиях реформирования образования путем обобщения и распространения передового педагогического опыта.

В статье проанализирован процесс становления и развития профессиональной компетентности педагогов, определены особенности методической работы в условиях реформирования образования. Значительное внимание уделено вопросу изучения и распространения передового педагогического опыта как одной из важных форм работы с учителями в процессе формирования их профессиональных качеств.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, передовой педагогический опыт, педагогическое мастерство, самообразование.

Todosiychuk V.N. The development of professional competencies of a teacher in the context of educational reform through the synthesis and dissemination of advanced pedagogical experience.

The article analyzes the process of formation and development of professional competence of teachers, defines the features of methodological work in the context of educational reform. Considerable attention is paid to the issue of studying and disseminating advanced pedagogical experience as one of the important forms of working with teachers in the process of forming their professional qualities.

Key words: professional competence, advanced pedagogical experience, pedagogical skill, self-education.

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», Закон України «Про освіту» визначають головною стратегічною метою реформування – створення школи, у якій буде приємно навчатися, яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті.

Реальна дієвість Нової української школи залежить від кожного конкретного педагога: його знань, умінь, компетенцій, розуміння стратегічних цілей діяльності та наявності дієвого інструментарію для практичної реалізації окреслених завдань.

Процес оновлення неможливий без вдосконалення професійної компетентності учителя – усвідомлення себе як інноваційної особистості через самоаналіз власного «Я», відходу від стереотипів, відкритості до нового досвіду і готовності до змін. Отже, професійна компетентність учителя – важлива складова якісної освіти, динамічна комбінація знань, способів базового мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та подальшу навчальну діяльність.

Професійна компетентність включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення. Ця теза підтверджується аналізом відповідей представників адміністрації закладів загальної середньої освіти м. Суми, учасників дискусійного клубу. 80% представників даної категорії освітян зазначили, що сучасний педагог повинен мати ґрунтовні предметні та загальнокультурні знання, знання з педагогіки та психології, уміти користуватися різними джерелами інформації та критично їх осмислювати, бути відкритим до інновацій, бачити в учнях та батьках партнерів. При цьому необхідно зауважити, що з точки зору мети педагогічної діяльності відсутня градація за атестаційними категоріями. Вимоги до професійної діяльності для всіх категорій педагогів є однаковими.